LIETUVIŲ KALBOTYROS KLAUSIMAI, XXIX (1991)

ELENA GRINAVECKIENĖ

BUIVYDŽIŲ APYLINKIŲ (VILNIAUS RAJ.) LENKŲ ŠNEKTOS LITUANIZMAI

1987 m. liepos 7–11 d. d. Lietuvos TSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros institutas kartu su Lenkijos Liaudies Respublikos MA Slavistikos institutu Vilniaus raj. Buivydžių bažnytkaimyje ir gretimuose kaimuose – Maikūnų, Pilviškės, Vilkinės (le. *Wilkincy*) – kompleksiškai tyrė senųjų vietinių žmonių kalbą. Mūsų uždavinys – rinkti šių vietų slaviškose šnektose vartojamus lituanizmus, o Lenkijos kalbininkės – dr. dr. Iryda Grek-Pabis ir Irena Maryniak – užrašinėjo lenkų šnektos medžiagą.

Tyrinėjimo pradžioje konstatuota, kad vietos žmonės laisvai gali bendrauti baltarusiškai ir lenkiškai, visi jie moka rusiškai. Taigi šis regionas dabar trikalbis. Ankstesni tyrinėtojai teisingai šį arealą laikė baltarusišku ir tvirtino, jog vietiniai tarpusavy kasdien kalba įprastai baltarusiškai (*paprostu*, t. y. *stačiai*) ir tik bažnyčioje, parduotuvėje, turguje, kelyje, su svetimu žmogumi stengiasi daugiau kalbėti lenkiškai (ПГ I 149). Panaši kalbinė situacija čia gyva ir dabar. Vietos žmonės iš seno čia kalba baltarusių šnekta, kuri yra Astravo–Lojevo izoglosų pluošto pietvakarinio arealo patarmės tęsinys (žr. ЛГГБГ, Карты № 46–51, коментарыи 114–129). Daugiausia per bažnyčią visi jie yra išmokę lenkiškai. Dėl to dažnas informantas, savo pasakojimą pradėjęs lenkiškai, neretai nejučiomis jį baigia gyvai baltarusiškai. Pastaraisiais metais dėl visos šalies ekonomikos, kultūros, socialinių ir visuomeninių santykių pažangos ypač jaunesni šių apylinkių gyventojai gerai yra pramokę rusiškai. Kadangi viešnių uždavinys – tyrinėti šio rajono lenkų šnektą, ekspedicijos metu ir buvo kalbinami vietiniai žmonės lenkiškai, visi informantų atsakymai užrašyti lenkiškai. Mūsų tyrimų reikalui tai esmės nekeičia: nustatėme, jog daugumas tų apylinkių lituanizmų (ir jų formų) yra labai panašūs, nepaisant, ar juos vartoja tas pats žmogus, kalbėdamas lenkiškai, ar baltarusiškai.

Užrašinėjant informantų atsakymus lenkiškai, pastebėta, kad toji lenkų šnekta yra gana skurdoka ir ne per daug gyva. Ji visų pirma neturi archaizmų, būdingų visoms kitoms lenkų šnektoms. Tuo būdu ji, neturėdama savo kalbinės tradicijos, yra artimesnė le. lk. negu kitoms jų tarmėms (plg. Turska, 1939 59–60). Vadinasi, ji šiame areale yra naujesnė.

Iš būdingesnių fonetinių ypatybių čia, kaip ir kitose pietryčių Lietuvos bei LLR Bialystoko lenkų šnektose (plg. Grinaveckienė, 1977 136 2 išnaša ir ten, nurodytą literatūrą) ypač minėtina žodžio gale nosinių balsių *ą*, *ę* denazalizacija ir jų redukcija iki trumpųjų, pvz., *Miał taka wielka siekiera* ← *Miał taką wielką siekierą*; *Przywioz truna taka ładna* ← *Przywioz trumną taką ładną*; *Oni dzwonio, lubio, majo, nanioso, rosno* ← *Oni dzwonią, lubią, mają, naniosą, rosną*; *Poszedł ważyniać sia* 'Nuėjo pasivažinėti' ir pan. (dar plg. Turska, 1939, 74; Trypućko, 1970, 52–53; Kurzowa, 1972, 35; Kurzowa, 1975, 91–92). Iš fonomorfologinių ypatybių minėtinos bevardės giminės daiktavardžių vns. vard. ir gal. formos su moteriškosios giminės galūnėmis, pvz., *Biała tkana prześcieradła* 'Balta austa paklodė'; *Moja zdrowia słaba* 'Mano silpna sveikata'; *Wielka vesela była* 'Buvo didelės vestuvės'; *Ta budowstwa droga* 'Statyba brangi'; *Kupiła puchowa kołdra* 'Nusipirko pūkinę

antklodę' ir kt. Analogiškas reiškinys būdingas ir kitoms Pabaltijo ir Baltarusijos lenkų šnektoms (Turska, 1939, 92; Kurzowa, 1972, 36; ПГ I 51–53, 75, 76, 90). Kartu tiriamojoje lenkų šnektoje gausu baltarusių ir lietuvių kalboms būdingų elementų (plg. Turska, 1939, 62), ypač lenkų kalbai svetimų akcentologijos dalykų, neįprastų atskirų formų fleksijos atvejų, vartojama nemaža lietuviškos kilmės leksikos, lietuviškų vietų vardų, lietuviškos darybos ir kilmės žmonių pavardžių, daugeliu atvejų išlaikyta tarminė lituanizmų fonetika, būdinga greičiausiai rytų dzūkams ir kt. Taigi šią šnektą gal tiksliausia būtų laikyti pareigine iš baltarusių (susiformavusią išnykusios lietuvių rytų dzūkų šnektos vietoje) į palyginti naują lenkų šnektą (Turska, 1939, 57, 82, 89, 92–93, 95, 96, 97). Todėl ši šnekta ir jos tarminė sistema turi nemažą pažintinę tiriamųjų vietų vertę: ji yra gana tikslus liudininkas žmonių gyvenimo ir jų tarpusavio santykių, vykusių praeityje ir tebevykstančių dabar. Kartu ji yra svarbus gyvosios kalbos židinys, teikiantis naujų duomenų baltų ir slavų dialektologijai, jų kalbų istorijai, lyginamajai kalbotyrai, leidžiantis geriau įžvelgti ir tiksliau apibūdinti sudėtingą tos teritorijos kalbų kontaktinę situaciją.

Pastebėta, kad le. kalbos kirčiavimo sistemai kai kurie lituanizmai (tarp jų vietų vardai ir daugumas žmonių pavardžių) nėra paklusę ir iki šiol kirčiuojami lietuviškai. Tai aiškiai matyti tada, kai lituanizmo kirčio vieta nesutampa su lenkų kalbai būdingu antrojo nuo žodžio galo skiemens kirčiu, pvz., ***burbałka***[1] 'oro pūslė lyjant' (ant žemės) ← lie. *burbalas*; *dyrwan* ← lie. *dirvõnas*; *gajdziuk* 'gaidukas' ← lie. *gaidžiùkas*; *gigiel* 'asiūklis kol varpoje' ← lie. *gigẽlis* 't. p.'; *gniżieć* 'knibždėti' (apie kirminus)←lie. *gnižėti* 't. p.'; *horud* 'aruodas'←lie. *arúodas*; *Kiersza* 'Keršoji' (karvės vardas)←lie. *Keršà*; *Kierszuk* 'keršas jautis'←lie. *Keršiùkas*; *kumpiak* 'kumpis; šlaunis'←lie. *kumpiõkas*; *Marga* 'Margoji' (karvės vardas)←lie. *Margà*; *parsiuk*← lie. *paršiùkas*; *raguci* 'darbinės rogės' ← lie. tarm. *rãgutės* 'rogutės'; *rezgini* ← lie. *rẽzginės*; *skaracz* 'skarinis, toks rankšluostis' ← lie. *skarà+acz*; *skaryniuk* 'skarinis' ← lie. *skariniùkas*; *skwiarsty* 'skerstuvių vaišės' ← lie. *skerstùvės*; *wijun* 'tokia žuvis' ← lie. *vijũnas*; *Munduć* 'upelio, prie Buivydžių įtekančio į Nerį, vardas' ← lie. *Mundùtis*; *Szalnojć* 'upelio, prie Buivydžių įtekančio į Nerį, vardas' ← lie. *Šalnáitis*; *Widupie* 'Buivydžių pievos vardas' ← lie. *Vìdupė*; *Balciul* 'pvd.' ← lie. *Balčiùlis*, *Grygojć* 'pvd.' ← lie. *Grigáitis*; *Wierykas* 'pvd.' ← lie. *Vẽrikas* ir kt. Kai kurių kitų lituanizmų senoji lietuvių kirčiavimo sistema pažeidžiama net tais atvejais, kai ji sutampa su lenkų kalbos kirčiavimu, pvz., *barzdziuki* 'asiūkliai, išaugę į eglutę' ← lie. *barzdžiùkai*, *brazguny* 'skambučiai arkliui ant pavalkų' ←lie. *brazgũnai*, *szakaluki* ← lie. *šakaliùkai* ir kt. Pastebėta, kad kirčio iš įprastos vietos nukėlimas į galūnę (ypač kai ji atvira) gana dažnai konstatuojama baltarusių (taip pat ir rusų) šnektų lituanizmuose (plg. ir dabar Vilniuje ir kitur baltarusiškai ir rusiškai kalbančių žmonių kirčiuojamus lietuviškus vietovardžius *Лаздынáй* ← *Lazdýnai*, *Жирмунáй* ← *Žirmūnai*, taip pat br. šnektų *кашалá* ← lie. *kašẽlė* ← br. ru. *кош*, *крушня́* ← lie. *krūsnė* СБГ II 447, 537 ir kt.). Tai rodo, kad minimus litua-

[1] Kirčio vietą, skirtingą nuo lenkų bendrinės kalbos, rodo juodu šriftu parašytas skiemens balsis ar dvigarsis.

nizmus iš vietos lietuvių pirmieji bus perėmę šio arealo baltarusiai. Taip ilgainiui jie kai kurių lietuviškų skolinių senąją kirčiavimo sistemą suardė, o vėliau šitaip „apibaltarusintus“ juos įterpė ir į savąją lenkų šnektą.

Tiriamojoje lenkų šnektoje nelenkiškai kirčiuojami ir kai kurie skoliniai iš baltarusių šnektos ar iš pastarosios perimti apibaltarusinti polonizmai, pvz., *bałbatun* ‘plepys’ ← br. *балбатýн*; *bandyt* ← br. *бандыт*; *bohun* ← br. *багýн* ‘gailiai’; *bocianiuk* ← br. *бацянюк* ‘gandriukas’; *bandasz* ← br. *бандáш* ‘skaldymo kirvis’; *czarciuk* ← br. *чарцюк* ‘velniukas’; *chłopczuk* ← br. *хлапчýк*; *dziaciuk* ← br. *дзяцюк* ‘berniukas’; *dziaduk* ← br. *дзядýк* ‘senelis’; *harbuz* ← br. *гарбýз* ‘arbūzas’; *jermiak* ‘rudinė’ ← br. *ярмя́к*; *naczowaczka* ← br. *начóвачка* ‘geldutė’; *pawuk* ‘povukas’ ← br. *павýк*; *pierog* ← br. *пірóг*; *płaszczak* ← br. *плашчáк* ‘pliauska’; *płaszczaki* ← br. *плашчакí* ‘pliauskos’; *nie maju swaich, nie choczu czużych* ‘savo neturiu, svetimo nenoriu’ ir kt.

Minimieji kirčiavimo atvejai, mūsų nuomone, rodytų, kad tiriamosios lenkų šnektos lituanizmai ir baltarusizmai dar nėra visai pritapę prie jos kalbinės sistemos dėsnių (plg. dar Turska, 1939, 64, 83).

Iš fleksinių skolinių ryškiausias lenkų kalbai būdingos vyriškosios giminės daiktavardžių vns. naud. galūnės *-owi* ir dgs. vard. galūnės *-owe* visiškas nebuvimas. Čia tų daiktavardžių vns. naud. vienintelė galūnė yra *-(i)u*, pvz., *oddali dziaduku, karszunu* ‘vanagui’, *kołchozu, koniu, mężu, ojcu, synu, wilku* ir pan., o dgs. vard. — *-i, -y*, pvz., *braci, Bujwidzi, jabki* (← *jabłki*), *koni, kurczuki* ‘viščiukai’, *ludzi, ościuki* ‘ašakos’, *parsiuki, płuci, ptaszuki* ‘paukščiukai’, *robaki, wilki, złodziejuki* ‘slapukai’ (papr. viščiukai); *cygany, drużbanty, grabiasty, kumy, pacy, partyzanty, pinędzy, stolarzy, wijuny* ir kt. Abi šių linksnių fleksijos yra perimtos iš baltarusių šnektos kaip baltarusių substratinės įtakos elementai (plg. Turska, 1939, 61; ПГ I 58). Pastebėtina, kad visai analogiškas reiškinys, kai baltarusių vyriškosios giminės daiktavardžių vns. naud. ir dgs. vard. fleksijos yra vartojamos vietoj lenkų kalbai būdingų šių linksnių fleksijų, konstatuojamas ir kitose rytinių baltiškų teritorijų pakraščių ir Baltarusijos šiaurvakarinės dalies lenkų šnektose (Turska, 1930, 47; Turska, 1939, 71; Trypućko, 1970, 63; ПГ I 56; 71, 77–80). Būdvardžių ir dalyvių dgs. vard. šioje šnektoje skirtingai nuo le. lk. turi galūnę *-a*, pvz., *Przybiegli gromna pacy* ‘Atbėgo didžiulės žiurkės’; *Teraz rozumniejsza ludzi* ‘Dabar protingesni žmonės’; *Kurczuki mała byli* ‘Viščiukai maži buvo’; *Koni rozumna* ‘Arkliai protingi’, *Krosny byli zrobiona* ‘Staklės padarytos’ ir pan. Analogiškų tokios morfologijos pavyzdžių pateikia ir Turska, 1939, 121.

Tyrinėjimo metu vietinėje vartosenoje, kaip minėta, išgirsta ir užrašyta pluoštas lietuviškos kilmės leksikos. Dauguma jos plačiai vartojama ir kitose lenkų ar baltarusių šnektose Lietuvoje ir Baltarusijoje. Čia ji ir mėginama charakterizuoti. Prie kai kurių lietuviškos kilmės žodžių pateikiama iliustracija, dažniausiai išryškinanti leksemos reikšmę bei nurodomas galimas jų kilmės šaltinis ar tiesioginis lietuviškas atitikmuo. Kai kurių lituanizmais laikomų ar spėjamų leksemų kilmė kartais mėginama pagrįsti naujai. Kai lietuviškos leksemos fonetika ir gramatika slepia savy duomenų, leidžiančių atsekti kadaise šiame areale gyvavusios lietuvių šnektos aiškius fonetinius ir gramatinius pėdsakus, tie duomenys pabrėžtinai iškeliami ir aptariami.

Pateikiamieji lituanizmai faktiškai papildo (ypač jų variantiškumo ir paplitimo prasme) mūsų šios srities tyrinėjimus, vykdytus apslavėjusiame pietryčių Lietuvos areale (Grinaveckienė, 1969,

219–229; Гринавецкене, 1972, 394–408; Grinaveckienė, 1977, 136–145). Kartu jie yra lietuviškos kilmės leksikos, mūsų ir Baltarusijos MA dialektologų atrastos Baltarusijos TSR šiaurvakarinėse baltarusių šnektose (Гринавецкене и др., 1972, 377–393; Арашонкава и др., 1973, 27–37; Гринавецкене и др., 1975, 163–196; Гринавецкене, 1977, 160–169; Grinaveckienė, 1983, 182–204), tęsinys, praplečiantis ir papildantis jos ir jos variantų vartojimo arealą.

Aiškiais lietuvių kalbos skoliniais (iliustracija prie jų nepateikiama dėl jų reikšmės aiškumo) šioje šnektoje laikytini:

akoty (koty) 'akuotai' ← lie. *akuotaĩ*[2], dar plg. *kúotas* ← *akúotas* (LKŽ VI 919) su nukritusiu žodžio pradžios *a-*. Dėl galimo analogiško nukritimo plg. daugiausia svetimų žodžių adaptaciją lie., br. le. šnektose: lie. *Nãstė* ← *Anastãzija*, *Sándra* ← *Aleksándra*, *Tõnis* ← *Antãnas* (LVKŽ 76, 282, 321); *kardijõnc* ← *akordeõnas*, *Dzìdorius* ← *Izìdorius*, *Paliõne* ← *Apolònija*, *Zabèle* ← *Izabèlė* (Jùrbarkas); br. *бяркулёз* ← *тубяркулёз*, *тáрыца* ← атáрыца 'nedidelis žemės plotelis' (СБГ I 118, 260), *грóмны* ← ru. *огрóмный* (Buivỹdžiai), le. *konomistka* ← *ekonomistka* (Buivỹdžiai) ir kt.;

bakszta 'bokštas' ← lie. *bókštas* ← le. *baszta*;

baltusznik 'avikailių dirbėjas' ← lie. *baltùšnykas* 't. p.' (Turska, 1939, 78 nemotyvuodama jį laiko kilusiu iš br. *балтýшнік*, o pastarasis savo ruožtu – lituanizmas, žr. Zdansewicz, 1960, 336; Гринавецкене и др., 1975, 166; СБГ I 160; Лаучюте, 1982, 43).

barłowy 'bėralinis' ← lie. *bẽralas*+le. *-owy*;

barzdziuki 'asiūkliai, kai išauga į eglutę' ← lie. *barzdžiùkai* 't. p.';

bonda 'banda, bandelė' ← lie. *bandà* 't. p.';

brazguny 'skambaliukai arkliui ant pakinktų' ← lie. *brazgũnai* 't. p.';

brunkta[3] 'branktas' ← lie. tarm. *bruñktas*;

bryzgul 'skarmalas, skurlis' ← lie. *brìzgalas* 't. p.', plg. dar *brìzgas*, *brỹzgas* 't. p.';

bucz ← lie. *bùčius*;

bumbulki 'siūlo sustorėjimai' ← lie. *bumbulaĩ* 'gumbai, mazgai'+le. *-ki*;

burbałka 'burbulas, oro pūslė lyjant' ← lie. *burbalas*+sl. *-ka*;

dojlid 'dailidė' ← lie. *dailìdis* 't. p.';

dyrsa ← lie. *dìrsės*;

dyrwan ← lie. *dirvõnas*;

dziegieć ← lie. *degùtas*;

gab ← lie. *gúobas*. Dėl lie. *uo* → sl. *a* žr. Grinaveckienė ir kt., 1988, 126–127.

giegni 'tinklo mediniai ramsčiai' ← lie. *gẽgnės* 't. p.';

gigiel 'asiūklis kol varpoje' ← lie. *gigẽlis*;

gil 'bimbalas' ← lie. *gylỹs*;

---

[2] Pripažindami neabejotiną šių leksemų kilmę iš lie. *akúotas*, iš esmės koreguojame baltarusių etimologų visai nepamatuotą jų leksemų *akóm* ir *akóuце* 'akuotai' kildinimą iš *kotki* 'karklo pumpurai' (ЭСБМ 102).

[3] Tiriamojoje lenkų (taip pat ir baltarusių) šnektoje priebalsis *n* (*и*), eidamas prieš gomurinius *k*, *g* (*к*, *г*), kaip ir lietuvių kalboje, visada yra gomurinis (dar plg. Turska, 1939, 75, 90, 94–95, 108, 111; ПГ I 215–216; II 193–194 ir kt.).

gilować ← lie. *gyliúoti*;

gnižieć 'knibždėti, krutėti' ← lie. *gnižėti* (*gniužėti*);

grabiastować 'kalti grebėstais' ← lie. *grebestúoti* + le. *-ować*;

grabiasty ← lie. *grebėstai*;

gułszta 'gūžta'. Ši leksema greičiausiai bus atsiradusi *dėl gùlta* 'gulima vieta; migis' ir *gūžtà* kontaminacijos.

guszta ← lie. *gūžtà*;

horud ← lie. *arúodas*. Dėl lie. uo → sl. *u* žr. Grinaveckienė ir kt., 1988, 128.

jewnia ← lie. *jáuja*;

jinksztyr 'inkštiras; toks kirminas po gyvulio oda' ← lie. *inkštìras* 't. p.';

kaciuk (*kaciuczek*) ← lie. *kačiùkas* (+le. *-uczek*);

kierapła ← lie. *kerėpla*;

kiersza 'Keršoji' (karvės vardas) ← lie. *Keršà* ← *keršà*;

kierszajka 'keršoji' (apie karvę, telyčią) ← lie. *keršà*+le. *-ajka*;

kierszul 'keršiukas' (apie veršį, jautį) ← lie. *keršùlis*;

kiturka 'vyriškų kelnių užsagstymas, jų spraga' ← lie. *ketùrka* 't. p.';

kliszawy ← lie. *klišas*+le. *-awy*. Slavskio teiginys, jog le. *kliszawy* kildinimas iš lie. yra be pamato, būdamas neįrodytas (žr. SEJP II 229), savaime atkrinta. Dėl jo lietuviškos kilmės žr. LEW 267–268; Гринавецкене и др., 1975, 179; Лаучюте, 1982, 36–37; Grinaveckienė, 1983, 189);

kłojm ← lie. *klojìmas*;

kłumpa 'klumpė; nerimta moteris' ←lie. *klùmpa* 't. p.' (žr. Гринавецкене и др., 1975, 178; Лаучюте, 1982, 30–31).

kłunia 'pieva prie klojimo' ← lie. *klúonas* 't. p.';

kowsz ← lie. *káušas*;

krejka 'kraigas' ← lie. *kreĩkas* 't. p.', plg. dar lie. *kreigà* 't. p.';

krowsz 'kriaušis' ← lie. *kraũšas* 't. p.';

krusznia 'krūva akmenų galulaukėje' ← lie. *krū́snė* 't. p.'. Dėl lie. *s*-(*-s*-) galimo virtimo le. (ir. br.) lituanizmuose į *sz*(*u*) plg. Balčikonis, 1978, 381, taip pat jų *szperka*←lie. *spìrgas*, br. шклюд ← склюд ← lie. *skliùtas* 'tašymo kirvis' ir kt.

kubizdziel 'dūmus leidžiantis grybas' ← lie. *kubìzdelis* 't. p.';

kuksa 'ranka be pirštų; koja be pėdos; žmogus su nukirstais pirštais' ← lie. *kuksà* 't. p.';

kuksowaty 'neturintis plaštakos' ← lie. *kuksa*+le. *-owaty*;

kul ← lie. *kūlỹs*;

kulowy 'iš kūlio' (apie šiaudus) ← lie. *kūlỹs*+le. *-owy*;

kulsza 'šlaunis' ← lie. *kùlšė* 't. p.';

kulśnia 'kojos kauliukas' ← lie. *kùlšnis* 'kulkšnis';

kumpiak 'kumpis' ← lie. *kum̃pis*, *kumpiõkas*;

łagiesi 'gelsvalapės valgomosios usnys' ← lie. tarm. *lagẽsiai* 'legėsiai';

łupy 'storos lūpos' (apie arklį, taip pat paniekinamai apie žmogų) ← lie. *lū́pos*;

Marga 'Margoji' (karvės vardas) ← lie. *Margà* ← *margà*;

Margiuk 'Margiukas' (veršio, šuns, jaučio vardas) ← lie. *Margiùkas* ← *margiùkas*;

mięczyczka 'mentelė, menčiukė' ← lie. *meñtė*+le. *-yczka*;
miętka 'mentė' ← lie. *meñtė*;
miergiela 'prasta, neūžauga mergaitė' ← lie. *mergẽlė* 't. p.';
mylta 'grūstų šutintų avižų kukuliai' ← lie. *mìlta* 'valgis iš grikinių miltų';
nawda 'nauda' ← lie. *naudà*;
odliga 'atodrėkis' ← lie. *atlygà* 't. p.';
ortaj ← lie. *artójas*;
oszaki ← lie. *ãšakos*;
pakuły, *pakuła* ← lie. *pãkulos*;
parsiuk (*parsiuczek*) ← lie. *paršiùkas*, *paršas*;
piatakumpia 'penktasis kumpis, sprandinė'. Hibridinis darinys, kurio antroji šaknis (*-kumpia*) kilusi iš lie. *kuñpis*; dar plg. *peñktakumpis*, *penktãkumpis* 't. p.';
plepatun 'plepys' ← lie. *plepatūnas* 't. p.';
pluśki 'pleiskanos' ← lie. *pliūškės* 't. p.';
pojsać 'daužyti miežių ūsus' ← lie. *paisýti* 't. p.';
poszar ← lie. *pãšaras*;
potka 'lytiniai organai' ← lie. *paũtai*+sl. *-ka*;
prymian 'priebutis; priemenė' ← lie. *prymenẽ* 't. p.';
pumpuryna 'purienos' ← lie. tarm. *pumpurýnai* 't. p.';
pundza 'buožgalvis' ← lie. *pùndza* 'kas su didele galva, dručkis, pampla'; plg. dar *puñdžius*, *puñdzis* 'pūgžlys', *pùndagalvis* 'buožgalvis';
punia 'daržinė' ← lie. *pūnià*;
punktom 'tarpais' ← lie. *punktais* 't. p.';
putra 'veršių gėrimas' ← lie. *putrà*;
rakietuk 'storas nedidelis vyrukas' ← lie. *reketùkas*, *reketỹs*;
ratieluki 'staklių skridinukai' ← lie. *rateliùkai*;
rezgini ← lie. *rẽzginės*;
rojst ← lie. *raĩstas*;
rojstowy ← lie. *raĩstas*+le. *-owy*;
rowgienia ← lie. *raugiẽnė*;
rypać 'muzikuoti, griežti' ← lie. *rypúoti* 't. p.';
scimbir 'uodegos šaknis' ← lie. *stiñbiras* 't. p.';
scyrta 'kūgis' (šieno), 'krūva' (malkų) ← lie. *stìrta* 't. p.';
skaracz 'toks rankšluostis' ← lie. *skarà*+le. *-acz* (br. *-aų*);
sklut 'tašymo kirvis' ← lie. *skliùtas* 't. p.';
skwiarsty 'skerstuvių vaišės' ← lie. *skerstùvės* dėl priesagos *-tuvės* dalies, priebalsio *-v-* perkėlimo į šaknį;
skwirstuli 'skerstuvių vaišės' ← le. *skwiarsty*+*-uli*;
stoć 'stačiai' ← lie. *stačiaĩ*;
stoci 'stačias' ← lie. *stãčias*;
świran ← lie. *sviĩnas*;
świrśnia←lie. *svìrsnis* 'svirtis';
szakaluki ← lie. *šakaliùkai*;
szeszak ← lie. *šẽškas*;

szperka 'spirgas' ← lie. *spìrgas*;
szula ← lie. *šùlas*;
szurpa ← lie. *šiùrpa*;
sznirpać 'šnirpšti' ← lie. tarm. *šnìrpoti* 't. p.', plg. šniřpšti, *šnìrpščioti, šniřpšlės* 'šnervės';
torp ← lie. *tárpas*;
tumal 'kamuolys, būrys' (uodų, bičių) ← lie. *tùmulas* 't. p.';
warszkie ← lie. *varškẽ*;
ważyniać sia ← lie. *važinėtis*;
wentka 'venteris' ← lie. *vént(eris)*+*-ka*;
wiapla ← lie. *vẽpla*;
wijun ← lie. *vijūnas*;
wikswa ← lie. *viksvà*;
wircyna (*wircynka*) ← lie. *vìrtinė* (+ *-ka*);
żagary ← lie. *žagarai*;
żegini ← lie. *žagìniai*;
wyżergać 'peržergti' ← lie. *žeřgti*;
żyłbuciki 'karklai, žilvičiai' ← lie. *žilvìai, žilbùčiai*;
żwir (żwireczek) ← lie. *žvỹras* (+ *-eczek*);
żwirowany ← lie. *žvỹras* + *-owany*.

Kitų čia vartojamų leksemų lietuvišką kilmę mėginsime pagrįsti.

alier 'ajeras' (: *Alier i bohun przy rojstach* 'Ajerai ir gailiai prie raistų'). Leksema greičiausiai yra lie. tarm. skolinio *ãlieras* (*ãleras, arielỹs, ãrielis*) ← le. *ajer* (Būga, 1961, 342; LEW 54; Sabaliauskas, 1966, 70) antrinis skolinys. Tokią nuomonę neabejotinai palaiko Seinų apyl. (LLR) le. šnektų vartojama forma *alerei* 'ajeras', pripažįstama skoliniu iš gretimų lie. šnektų (Zdancevicz, 1960, 335), taip pat Ãpso apyl. (BTSR) Júodelėnų kaimo br. šnektoje (vartojama šalia lie. šnektos) mūsų 1977 m. užrašyta leksema *áлер* (*На áлер пяклі хлеп* 'Duoną kepdavo ant ajerų'; *Алер макі – у каснікі* 'Ajerai – kaip kaspinai') ← lie. *ãlieras*. O pati lie. šnektų forma *ãlieras* iš *ãjeras* bus atsiradusi grynai fonetiškai dėl liaudiško slaviškos artikuliacijos priartinimo prie lietuvių dėl patogumo ar lengvumo tarti. Tokiai raidai greičiausiai bus padėjusi priebalsio *j* gana artima artikuliacija minkštajam *l* (LKG 86, 88). *Ãlero* lietuvišką fonetinę raidą iš *ãjero* pripažįsta ir kiti (Zinkevičius, 1966, 150). Tik iš *ãlieras* metatezės keliu kai kur mūsų šnektose yra atsiradęs *ãrielas* (*arielỹs, ãrielis*), taip pat *ąrielýnas* 'ajerynas' (LKŽ I 298); dėl tokios fonetinės raidos plg. *alierkà* (LKŽ I 99) ← br. гарóлка 'degtinė'.

Kad žodžio pradžios ir tarp balsių esantį *j* lie. šnekamosios kalbos svetimžodžiuose kartais yra pakeitęs minkštasis *l*, gerai rodo ir dainos posmas: *Neteksiu strielčiui nei legeružiui* (Kalvaitis, 1905, 185), kur *legeružis* ← vok. *Jäger* 'medžiotojas' + *-užis*. Visa tai turėdami galvoje, darome išvadą, kad *ãleras* ← *ãjeras* bus susiformavęs lie. kalbos dirvoje ir toks iš jos įsiliejo į tiriamojo arealo baltarusių, o iš jos – į lenkų šnektą.

apikuła 'kas nerangus, rambus' (: *Chłopczuk taki apikuła przez ulica szedł* 'Vyrukas toks apykula per kaimą ėjo'; *Kura siedzi i kliepi – apikuła wielka* 'Viš-

ta tupi ir kverkia – apykula didelė'). Žodis plačiai pažįstamas ir gretimoms br. šnektoms, pvz., *anikúla/anékula* (СБГ I 87). Jų kilmės šaltinis – be abejonės, tos pat reikšmės lie. *apýkula* (Гринавецкене и др., 1975, 165). Tačiau br. šnektų būdvardis *anikulám* 'šykštus' (←*anikulaty*, plg. *vinavám*←*vinavátы*) br. etimologų (ЭСБМ 124), mūsų nuomone, nepamatuotai kildinamas iš lot. *opitulatus* 'šelpiantis, padedantis'. Šiai etimologijai visų pirma rimtai kliudo pats lotynų kalbos žodis *opitulatus*, kuris, kaip teigia tie patys etimologai, br. kalboje net nepatvirtintas, o tik apie jo galimą buvimą joje liudijantis senojoje baltarusių aktų kalboje turimas jo giminaitis *opitularium*. Tai vargiai įtikinamas spėliojimas. Be to, sunkiai įmanoma ir semantinė jungtis tarp 'šykštus' (*anikulám*) ir 'šelpiantis, padedantis' (*opitulatus*). Yra neaišku pagaliau, ir dėl kokių priežasčių sukietėjo *opitulatus* priebalsis *l*, virstant jam į *anikulám*. Visa tai duoda pamato atmesti tokią br. *anikulám* kilmės versiją. Br. *anikulám* geografija, fonetika, daryba, mūsų nuomone, ir reikšmė leidžia jį kildinti iš lie. *apýkula* 'kas nerangus, rambus': juk į 'šykštus' (*anikulám*) semantinę grandinę įeina ir reikšmės segmentas 'rambus, kietas'. O tai, mūsų nuomone, br. *anikulám* ir sieja su lie. *apýkula* (+-aты).

balunda 'prasta liesa sriuba; prasti produktai' (: *Balunda – jak botwinia, łodyga gruba taka* 'Balandienė – kaip burokienė, kembliukai tokie kieti'; *Smygalista dziewczynka była, a balunda jadła, na płuci padła* 'Vikri mergaitė buvo, o balandienę valgė, tai plaučiais apsirgo'). Leksema šnektoje atsiradusi pagal rytų lietuvių vartojamą tarminę formą *balunda* (~ *balánda, balandà* 'Chenopodium' (iš *balandų* verdama ir *lapiẽnė*) (LKŽ I 584). Šnektoje pažįstamos šios leksemos reikšmės, be abejo, išplaukia iš pagrindinės, lie. žodžiui būdingos (ypač 'prasta sriuba') reikšmės ir glaudžiai prie jos šliejasi. Tolimesnė reikšmės raida perkelktine kryptimi ('prasti produktai' ir pan.) greičiausiai jau bus vykusi slavų (br. ar le.) šnektų dirvoje dėl žodžio vartojimo sferos savaiminės plėtros, pirminei jos reikšmei kartu su lie. kalba, iš kurios leksema gauta, traukiantis iš vartosenos. Tokią prielaidą paremia faktas, kad lie. kalbai leksemos reikšmė 'prasti produktai' nebūdinga.

Šiomis ir joms artimomis reikšmėmis *balunda* plačiai vartojama ir br. šnektose: *балундá/баландá*, taip pat su metateze *лабандá* (Вешторт, 1968, 369, 387; Гринавецкене и др., 1975, 166; СБГ I 155–156; Тур.слоўн. 39). Reikšme 'liesa skysta sriuba' *баландá* laikoma br. lk. norma (Тлум.слоўн. 331). Leksema *баланда* panašiomis reikšmėmis vartojama ir rus. bei ukr. šnektose (Даль, I, 42; СРНГ II 72–73; ПОС I 99; Лаучюте, 1971, 79; Лаучюте, 1982, 38).

Nurodytomis ir joms artimomis reikšmėmis sl. kalbose vartojama *балáндá, балундá* (← le. *balunda*), *лабандá* yra baltiškos kilmės ir siejama su lie. *balánda, balandà* (←la. *balañda*) 'Chenopodium', plg. dar *balandiẽnė* 'lapienė iš balandų' (ЭСРЯ I 113; Urbutis, 1969, 49; Гринавецкене и др., 1975, 166; Лаучюте, 1982, 38; ЕСУМ I 124). Tačiau baltarusių etimologai šios etimologijos nepalaiko. Remdamiesi tuo, kad žodis *баланда*, be aukščiau nurodytų reikšmių, ru. šnektose dar žinomas ir reikšme 'plepys, tuščiažodžiautojas', o ukr. – 'plepys', jie tvirtina, jog visų nurodytų reikšmių sl. *балáндa* esantis vienos šaknies žodis, išsirutuliojęs iš bendro šaltinio. Jie ir laiko giminaičiu ru. *балáндать, балáндить* 'plepėti; slampinėti', ukr. *баландіти* 'šnekėti', če. *blandat* 'šnekėti' ir kildina iš garsažodinio

rekonstruoto slaviško veiksmažodžio *balandati* (ЭСБМ 288). Tačiau tai netikslu. Iš tikrųjų čia turimos dvi savarankiškos skirtingų reikšmių, tik to paties fonetinio apvalkalo visai negiminingos homoniminės leksemos – *балáнда* 'prasta, liesa sriuba' ir pan. ir *балáнда* 'plepys' ir pan. (plg. ЭСРЯ 72–73; Лаучюте, 1982, 38–39; ЕСУМ I 124), kurių vienos turinio segmentai neturi nieko bendro su kitos. Vadinasi, jų kilmė negalėtų būti ta pati, ir dėl to tokia etimologija savaime atkrinta, o leksemos *балáнда* 'prasta, liesa sriuba' ir pan. baltiška kilmė lieka nenuneigta. Yra nuomonė, kad ir *балáнда* 'plepys, nerangus žmogus' ir pan. yra baltiška. Manoma, kad ji kontaminacija yra atsiradusi iš baltizmų: *балáнда* 'Chenopodium, negardus valgis' ir *валáнда* 'nerangus žmogus' (Лаучюте, 1982, 98). Tik šiuo atveju, mūsų nuomone, galima būtų kalbėti vien apie semantinę kontaminaciją, įvykusią dėl garsinio šių dviejų žodžių panašumo. Tačiau sl. *балáнда* 'nevikrus žmogus' galbūt galėjo išsirutulioti iš baltizmo *валáнда* 'nevikrus žmogus' ← lie. *valanda* (ЭСРЯ 268–269; Лекс. балт., 13, 32; Zinkevičius, 1974, 63) ir dėl br. neetimologinio lūpinio *b* kaitos į kitą jų lūpinį *б*. Ir tas kelias visai įmanomas, nes lūpinio *b*→*б* (taip pat *n*→*б* ir kt.) kai kuriuose sl. kalbų žodžiuose (ypač skoliniuose) pasitaiko gana neretai, pvz., br. *бірбáты*←*вірбáты*← lie. *nu-virbęs*, *берлавóкі*←*вірлавóкі* 'išverstakis', *бярбá*←*вярбá* 'karklai', *бінджáк*←*пінжáк* (*пинжáк*) 'švarkas', *бóйсаць*←*пóйсаць* 'paisyti', *бýкшты*←**пýкшты*←lie. *pukštaĩ* 'vandeny paskandintos kadagio šakos žuvims privilioti, gairės' ir kt. (Гринавецкене и др., 1975, 166–167; Сцяшковіч, 1972, 51; СБГ I 187, 200, 389; Семенова, 1974, 7; Народ. лекс., 33). Žinoma, šie ir į juos panašūs neetimologiniai kai kurių žodžių variantai galėjo susiformuoti ne šalia savo tikrųjų formų pagrindinėse vartojimo vietose, o greičiausiai periferijose ar dvikalbėse teritorijose (tokiai teritorijai ir priklauso mūsų tiriamoji šnekta) turbūt dėl semantikos išblukimo bei dėl tų, ne visai čia įprastų, tokių žodžių perėmimo iš kartos į kartą sunkumų.

bizowka 'vasarą gyvulius puolantis vabzdys' (: *Gilujo krowy* : *bizowki napadajo* 'Gyliuoja karvės: bizdėlės puola'). Garsažodinės kilmės leksema palyginti plačiai žinoma ir šiaurvakarinėms br. šnektoms (СБГ I 185; ЛАБНГ карта № 336). Artimos reikšmės jos variantas *bizdałka* pažįstamas ir kitoms Vilniaus lenkų šnektoms (Лаучюте, 1982, 75). Iš šaknies *biz-* (br. *біз-*) tarimo yra pamato manyti, kad jos kilmės šaltinis greičiausiai yra ne ru. *быз-*←*бзык-* (ЭСРЯ, 1964, 164), o lie. *bìzas* (← *bizdas*?) *biz(d)ėlẽ*, *byz(d)ėlẽ* 'gyvulius puolantis vabzdys, nuo kurio jie gyliuoja', *bìzalas* 'toks vabalas; neramumas, bizdeliojimas', *bìzinas*, *bìzdinas* 'byzgiantis vabzdys, sparva', *bizaliúoti*, *biz(d)elióti*, *bizóti* 'gyliuoti', *bìzdas* 'zyliojimas', *bìz(d)inti* 'daryti, kad gyliuotų' (LKŽ I 860–864, 866, 870–871), la. *bizene* 'byzgianti musė' (M.-E. 302). Le. priesagos *-owka*, *-ałka*, br. *-aŭka*, be abejonės, gautos žodį skolinantis ar jį pasiskolinus.

buldawieszka 'kultuvė' (: *Buldawieszka albo pralnik do wycierania lnu* 'Kultuvė linams brukti'). Leksema yra neabejotina br. *булдавá* 'košės grūstuvis; kuolas' (pasmailintas) giminaitė (plg. dar kitus tos pat šaknies br., taip pat ru. žodžius – *булдаўня* 't. p.', *булдóўка* 'pumpuras; švendro gurgutis' (СБГ I 236), *булдавёха* 'rąstgalys', *булдáвка* 'didelė piemenų lazda' (СРНГ III 269); *булдавéшка* 'buožė, bumbulas; kvailys' (Расторгуев, 1973, 57). Br. *булдавá*, mūsų nuomone, pagrįstai

kildinama iš lie. *bul̃dė* 'koks apskritas, nedailus, sunkus daiktas, rutulys' (Гринавецкене и др., 1975, 169; СБГ I 236; Лаучюте, 1982, 63). Plg. dar ir kitus gausius šios garsažodinės *buld-* šaknies lietuviškus vedinius: *buldénti, buldėti* 'bildėti', *buldúoti* 'daužyti, bildėti', *buldì, buldý, bùldu(m̃), buldakõjis* 'didelių kojų žmogus' (LKŽ I 1150–1151). Gausi šių leksemų šeima, neginčijamai aiškus visų jų semantinis tarpusavio ryšys, taip pat paplitimo geografija, mūsų nuomone, duoda pamato tokią etimologiją laikyti patikima, o kartu ir suabejoti baltarusių etimologų *булдавá* neabejotinai (бясспрэчна), bet be įrodymų laikomu dviejų kamienų – rusų *балд-а* ir jų *булава* – kontaminaciniu vediniu (ЭСБМ 407).

kielzny 'žąslai' (: *Koni ržo, kielzny nie założona* 'Arkliai žvengia, nepažaboti'). Semantinių ir darybinių šios leksemos giminaičių vartojama ir gretimose br. šnektose, pvz., *кэ́льза, кэ́льзы* 'žąslai' (ЖС 32; Н. Слт. 246). Lenkų *kiełzno* 'žąslai', taip pat jų *kiełzać, kielznać* 'žaboti' patikimos etimologijos iki šiol, mūsų nuomone, neturi (Brückner, 1970, 227–228; SEJP II 147–150). Pastarojo meto tyrinėjimų br. *кéлзаць* 'žaboti', be abejo, pamatuotai susieta su lie. *(ap)gel̃žti* 'apkaustyti' (СБГ I 457). Tą nuomonę visiškai paremia ir J. Laučiūtės kiek vėliau pateikta br. *гелзаць* 'žaboti', *гелзанне* 'žabojimas', *келзы, келза* 'žąslai' etimologija (Лаучюте, 1982, 102–103), pagal kurią tos leksemos kildinamos iš prūsų *gelso* 'geležis' bei lie. *geležū̃nės* 'pažandės, tokia arklių liga'; plg. dar kitus tų slavų leksemų neabejotinus lietuviškus giminaičius: *gelžaĩ* 'geležiniai įrankiai', *gelžiaĩ* 't. p.', *gelžis* 'geležiniai prietaisai', *gélžūnė* 'gelžgalys', *gélžuonė* 't. p.' *gélžūnės* 'pažandės', *gélžuonės* 't. p.', *(ap)gelžúoti* '(ap)kaustyti' ir kt. (LKŽ III 229–231). Tokios etimologijos teisingumą gražiai paremia ir Latvijos pietinių Latgalės šnektų leksema *dzèlži*, vartojama kaip tik 'žąslų' reikšme (Reķēna, 1975, 323–324). Taigi ir le. *kielzny* ir br. *кéлзы* bei kiti jų giminaičiai – aiškūs baltizmai. O jų šaknyje turimas *k* vietoj *g* yra atsiradęs dėl priebalsių *g*:*k* alternacijos (plg. lie. *glėbỹs* : *klėbỹs*, br. *гнэ́пцы* 'nagai': *кнэ́пцы* 't. p.' ir kt.).

kindziuk 'skilandis' (: *Kindziuk smaczny – mięsa ta sama* 'Skilandis gardus – mėsa ta pati'). Žodis yra neabejotinas giminaitis ir tokių br., taip pat lie. bei ru. šnektose žinomų leksemų, kaip br. *кіндзю́к* 'gyvulio skrandis; skilandis, žarnos; neūžauga' (НС 169; Н. Слт. 66; СБГ II 462), *клундзю́к* 'skilandis; akloji žarna; storulis' (З народ. сл. 284; НС 60; СБГ II 480; Kur.); *кундзю́к* 'skilandis, skrandis, gūžys' (СБГ II 571; Akm.); *склундзю́к* 'storulis' (Kur.); *шклёндра, шклёнлзі* 'storos dešros' (Bakšt.); *шклундзю́к* 'skilandis; storulis' (СБГ V 480; Kur.); lie. *kindùkas, kìndzas, kiñdžius, kluñdas, klundziùkas, kundziùkas, skindùkas, skiñdzis, skindziùkas, skiñdzius, skindžiùkas* 'skilandis' (LKŽ V 810; LKA 85; LKŽ XII 899), *kindõkas* 'kiaulienos nugarkaulis su mėsa, sukimštas į pilvą', *kindziùkas* 'skrandis, pilvas; skilandis; neūžauga', *kiñdzius* 'skilandis; neūžauga', *kindžiùkas* 'veršio pilvelis; skilandis; taukinė; neūžauga' (LKŽ V 810), *kundziùkas* 'skrandis' (LKŽ VI 891) ir kt.; ru. *киндю́к* 'skilandis' (leksema vartojama išimtinai tik Lietuvoje Jonavos apyl. rusų šnektoje – СРНГ XIII 212).

Yra nuomonė, kad le. *kindziuk* 'kiaulės skrandis' (daugiau jo variantų pateikiama SJP II 339, tačiau visi jie priskiriami prie menkai ir retai žinomų tarmybių) yra gautas iš br. *кіндзю́к* (reikšmes žr. aukščiau) ar ukr. *кéндюх* 'skrandžio knygos;

skilandis; storulis' (Brückner 230), o ukr. *кéндюх* – iš turkų *kindik* 'bamba' (ECYM II 423). Mūsų atveju tiriamosios le. šnektos *kindziuk*, kaip geriausiai rodo jo kirčio vieta, neabejotinai yra gautas iš br. Skoliniu iš br. (greičiausiai antriniu) teisėtai laikomas ir lie. *kindziùkas* (su visais savo variantais). Tačiau br. šnektose tiek paties кіндзю́к, tiek ir jo variantų *клундзю́к*, *кундзю́к*, *склундзю́к*, *шклундзю́к* kilmė iš ukr. *кéндюк* bei turkų *kindik* (toks aiškinimas faktiškai tėra vien neįrodytas teigimas) gana sunku patikėti, ypač kai jų paplitimo arealai daugiausia yra netoli pietvakarinės Lietuvos sienos. Be to, br. *кіндзю́к*, le. *kindziuk*, taip pat ir lie. *kindziùkas* ir daugumas jų variantų, mūsų nuomone, yra mažybinės formos. Tai gerai rodo jų priesaga *-iuk-*(*-юк*), plg. greta vartojamas nemažybines formas – br. *шклёндзі*, *шклёндра*, lie. *kiñdzius*, *skiñdzis* ir kt. Tačiau toji mažybinė priesaga, vargu ar savo semantika turi ką bendro su turkų *kindik* formantu *-ik*. Be *кіндзю́к* ir jo variantų, kaip žinoma, br. šnektose analogiškomis reikšmėmis palyginti plačiai vartojami ir nemažybiniai, greičiausiai tos pat šaknies, tik žymiai vėlesni lituanizmai: *скілу́ндзі*, *шкіля́нда*, *шкілёнда*, *шкілёндья*, *шкіло́нда*, *шкіло́ндзя*, *шкілю́ндзя* ir kt. (СБГ IV 448; V 479; Bakšt.; Grinaveckienė, 1983, 197). Visi jie, be abejo, kilę iš lie. *skilándis* ar lie. tarm. *skilùndzis*. Lyginant šių lituanizmų reikšmes ir formas su br. *(ш)клундзю́к*, *склундзю́к*, *к(л)ундзю́к* formomis ir reikšmėmis, mūsų nuomone, juntamas gana akivaizdus jų semantinis ir darybinis ryšys. Dėl to kyla pamatuotas įtarimas, ar ir mūsų tiriamosios mažybinės le. *kindziuk*, br. *кіндзю́к* lytys taip pat nėra lituanizmai, išsirutulioję iš to paties, tik žymiai anksčiau pasiskolinto, lie. *skilándis* (tarm. *skilándzis*, *skilùndzis*). Visai galimas daiktas, kad skirtingos tarminės *skilándžio* formos, gana anksti patekusios į br. kalbinę dirvą, ėmė slavėti ir slavėdamos ilgainiui virto mažybinėmis, įgaudamos priesagą *-iuk* (kad slavai neretai turi tendenciją versti skolinius iš lietuvių kalbos mažybinėmis formomis, gerai rodo br. *кілічка* ← lie. *kíelė*, *кóйрачка* ← lie. *kairỹs*, *мянтáшка* ← lie. *meñtė*, *подзінка* ← lie. *puodỹnė*; le. *Wilejka* ← lie. *Vìlnia* ir pan.). Taip iš lie. *skilándis* (ir jo tarminių lyčių) baltarusių šnektose iš pradžių ir galėjo susiformuoti lituanizmai **скіландзю́к*, **скілундзю́к* ir kt., kurie, veikiami skirtingų jų fonetinių dėsnių, galėjo pavirsti į dabartines tiriamąsias lytis (į *склундзю́к*, *клундзю́к*, *кундзю́к*, *шклундзю́к* ir kt.). Taip, sakysim, iš tarm. **скіландзю́к* dėl nekirčiuoto -ла- haplologijos galėjo atsirasti **скіндзю́к* (dėl galimos nekirčiuoto skiemens haplologijos plg. br. *камацёс* ← укр. *каменатéс*, *лíска* ← *лісíчка* СБГ II 388, 660; le. *za ki czas* ← *za jaki czas* Buivỹdžiai), o vėliau, nukritus neįprasto ir menkai pažįstamo žodžio pradžios *c*-(dėl galimo tokio nukritimo plg. br. *нáстка* ← br. **спастка* ← lie. *spąstai*; br. *каráч* ← br. *скарáч* ← lie. *skarà*+br. -ач), galėjo susiformuoti dabartinė *кіндзю́к* lytis. O iš tarm. **скілундзю́к* dėl nekirčiuoto *-i-* sinkopės (plg. analogiškus br. šnektų atvejus: *жвот*← *жывóт*, *жлоп* ← укр. *жóлоб* СБГ II 151, 162) galėjo atsirasti ir dabartinis *склундзю́к*, ir jų *шклундзю́к* (tik šio prieš tai žodžio pradžios *c-* pavirtus į *ш-*; dėl to plg. br. *шклюд* ←br. *склют* ← lie. *skliùtas*), lie. tarm. *šaršentas* ← *seržantas*; *šarnãšius*←*sąnašos*; *šeremeta* ← br. *сы́рамець* – LKŽ XIV 524, 527, 648 bei Jùrbarko šnektai pastarojo meto neįprasto naujo lietuvių žodžio *sąjūdis* tarimą *šąjudis*), taip pat ir *клундзю́к* (numetus žodžio pradžios *c-*) ir pan. Vadinasi, fonetiškai, da-

rybiškai ir semantiškai toks procesas kontaktuojančių kalbų šnektose visai įmanomas. Jis duoda pamatą nagrinėjamas le. ir br. leksemas pripažinti lituanizmais.

Lietuvių šnektose pasitaikančios mažybinės formos *kindùkas, kundžiùkas, klundziùkas, skindùkas* ir kt. turbūt visos palyginti neseniai pasiskolintos iš analogiškų br. šnektų lituanizmų, o nemažybinės jų formos – *kìndzas, skiñdzius* ir kt. greičiausiai jose yra pasidarytos naujai, taip „atlietuvinant" anų mažybines lytis.

kirdziuk 'minkštojo gomurio liežuvėlis, melekėlis; gyvulių liežuvio liga nuo miežinių pelų' (: *Kirdziuk – daleko języczek taki* 'Kirdziukas – toli liežuvėlis toks'; *Zbiera sia ościuków na języku, i kirdziuk, i żywioła nie domaga* 'Prisirenka akuotų ant liežuvio, ir kirdziukas, ir gyvulys serga'). Šio žodžio giminaičiai br. šnektose kai kur taip pat žinomi: *кірдзю́к* 'gyvulių liežuvio liga', *курдзю́к* 'žaizda po gyvulio liežuviu; gumbas ant vištos liežuvio', *курчу́к* 'žaizda snukyje' (3 народ. сл. 174–175; СБГ II 464, 581, 585). Šios leksemos savo semantika ir forma tarpusavyje galbūt giminaitės (dėl jų šaknies *-ir-*: *-ur-* alternacijos plg. analogišką br. *бі́ртачка*: *бу́ртачка* 'medinė saga' ir pan., taip pat *барбу́ліць*←*бурбулі́ць*← lie. *burbuliúoti*, le. *wurszajtos*←lie. *viršáitis* ir kt. (СБГ I 169, 187, 241, 244; Лаучюте, 1982, 102) bei lie. *bimbsóti* : *bumbsóti* 'gulėti', *bamběti* : *bumběti* ir kt. Pripažįstant šaknies *-ir-* (br. *-ip-*) *-ur-* (br. *-yp-*) alternaciją kaip giminiškų žodžių rodiklį, yra pamato manyti, kad Rytų Lietuvos šnektose nagrinėjamoji leksema turi tos pat reikšmės ir formos giminaičių, pvz., *kurčiùkas, kurdziùkas* 'gyvulių liežuvio liga nuo miežinių pelų' (LKŽ VI 943, 946).

Be reikšmės 'gyvulių liežuvio liga', tiriamojoje lenkų šnektoje, kaip matėme, *kirdziuk* dar tebeturi išsaugojęs ankstesnę (greičiausiai pirminę) savo reikšmę 'melekėlis, liežuvėlis', kurios jau neturi nei br., nei lie. šnektų jo giminaičiai. Būdingiausią šios reikšmės turinio segmentą 'mažumą' (plg. 'liežuvėlis, melekėlis') tačiau tebėra išlaikiusios kalbamosios lie. šnektų leksemos: *kurčiùkas, kurdžiùkas* 'dalgio rankenėlė; neūžauga', taip pat *kurziùkas* 'šakių, kastuvo rankenėlė; dalgiakočio rankenėlė; mažas menkas, nuskurdęs žmogus ar gyvulys' (LKŽ VI 943, 946, 984). Vadinasi, ir šia reikšme tiriamoji le. leksema gana artima savo lie. giminaičiams. O lie. *kurčiùkas* (← *kurt-iukas*; iš pastarojo ilgainiui šnekamojoje tartyje ar dėl svetimų kalbų įtakos nereguliariai galėjo išsirutulioti ir *kurdziùkas, kurziùkas*) tiek šia savo reikšme, tiek ir šaknimi yra giminaitė su tokiais lie. žodžiais, kaip *kùrtelyna, kùrtelis* 'kas menkas, sulysęs, liesas', *kurtinỹs* 'ausies grybelis, ausies vidus; ausies būgnelis; paausys', *kuřtinti* 'penėti, tukinti', *kùrti* 'atsigauti', *kurtùs* 'nykus, gūdus, nejaukus' ir kt. (LKŽ VI 973, 979, 980, 982, 983).

kloszni 'vėžio žnyplės' (: *Rak wielki, a kloszni malusieńkie* 'Vėžys didelis, o žnyplės mažutės'). Pagal semantiką ir formą leksema yra giminaitė br. *клю́шня, кля́шні* vėžio žnyplės", *клюшня́* 'šlaunikaulis', *клюшня́к* 'šlaunikaulis; vėžio žnyplės' (СБГ II 484, 485, 486), kurie mūsų teigiami kaip lituanizmai (СБГ II 486; Grinaveckienė, 1983, 189), tačiau lietuviški jų atitikmenys viename iš straipsnių (Grinaveckienė, 1983, 189) dėl medžiagos nepakankamumo ir leksemų fonetikos netikslaus suvokimo pateikti klaidingai. Iš tikrųjų le. *kloszni* ir br. *клю́шня, клюшня́, клюшня́к* – tai lie. *kulšnys* 'kulšnys' su *u* ir *l* metateze (*kulšnys*→br. *клю́шня*;

iš čia visiškai aiškus *л* minkštumas, išvertęs *у* į *ю*; iš *клю́шня* ← le. *kloszni*; iš jos taip pat fonetiškai vėliau bus išriedėję ir br. *клы́шні*.

kłomb 'klubas' (: *Krówka kłomb wybiła* 'Karvutė išsimušė klubą'). Lie. *klum̃bas* 'šlaunies kaulas' yra neabejotinas tiriamosios lenkų leksemos pirmtakas.

kuszałapy 'apželtkojis' (: *Kuszałapie kury dużo nioso* 'Apželtkojės vištos dėslios'). Tai hibridinė dviejų šaknų leksema. Pirmasis jos kamienas – *kusza-*, be abejo, yra atsiradęs iš **kuszła-* (plg. tos pat reikšmės br. šnektų *ку́шла* 'kas netvarkingas', *кушла́ты*, *кушла́ценькі* 'apžėlęs' (СБГ II 595) dėl antrosios (slaviškos) šaknies *-łapa ł* asimiliacinės įtakos ir lengvumo tarti. *куша-*, būdamas kilęs iš **кушла-*, yra neabejotinas skolinys iš lietuvių *kùšlas* 'apžėlęs'.

morwa 'maurai' (: *Morwa zielona trawa, długa taka* 'Maurai žalia žolė, tokia ilga'). Žodis yra aiškus lie. *maũrai* metatezinis perdirbinys, susiformavęs ślavų kalbinėje dirvoje: *maũrai→mowra→morwa*.

otosy 'atsijos' (: *Na jazuś ja wiem, że otosy żelazna i jakurat do hołobli przejczepiona* 'Atmintinai žinau, kad atsijos geležinės ir kaip tik prie jienų pritvirtintos'). Leksema ir jos variantai plačiai pažįstami ta pačia reikšme kitoms le., taip pat br., ru., ukr. šnektoms (SJP III 632; СБГ I 122–123; Бялькевіч, 1970, 8; Сцяшковіч, 1972, 36; Н. Слт. 161; Насовіч, 1983, 377; З народ. сл. 282; Даль, II, 743; Расторгуев, 1973, 44). Br. *амо́сы* laikomas jų bendrinės kalbos žodžiu (Тлум. слоўн. 297). Daugumas tyrinėtojų jų šaltiniu pripažįsta lie. *atãsajos* (Urbutis, 48; Гринавецкене и др., 1975, 165; Лаучюте, 1982, 18 ir ten nurodyti kiti šaltiniai). Kai kas, tuo abejodamas, *амо́сы* laiko probleminiu baltizmu (Лекс. балт. 43; ЭСБМ 199). Leksema ir jos variantai yra lie. kilmės. Tai galūnės *-a* vedinys iš veiksmažodžio *at(a)sieti*. Tačiau br. *амо́са* šaknyje kartais kai kieno (Даль, II, 743) mėginama įžvelgti daiktavardį *ось* ir nesantį priešdėlį *ам-* (baltarusių daiktavardžiai turi, beje, tik priešdėlį *ад-*!) (Сцяцко, 1972, 177; БГ 276), nepaisant, kad toks darybos modelis apskritai nei br., nei ru., nei kuriai kt. kalbai šiuo atveju neįmanomas. Visa tai turint galvoje, pastangos įrodyti slavišką šios leksemos kilmę tuščios.

otożyły 'atžalos' (: *Drzewka wymarzła, ale otożyły pusciła, i teluczek szkodnik połamał* 'Medelis nušalo, bet atžalas išleido, o teliukas nenaudėlis išlaužė'). Leksema turi giminaičių ir pietvakarinėse br. šnektose. Visos jos neabejotini lituanizmai, kilę iš rytų lie. šnektų formos *atãžalas*, *atóžalas* (Гринавецкене и др., 1975, 166; СБГ I 122; Лаучюте, 1982, 62). Negalima tik sutikti su br. etimologų teigimu, kad lie. *atžalà*, *atãžala*, *atóžala* šaknį sudaręs būdvardis *žãlias* (ЭСБМ 197). Iš tikrųjų pastarasis lie. žodis atsiradęs iš veiksmažodžio *atžélti*, o prie būdvardžių šis priešdėlis lie. kalbos daryboje niekada nepasitaiko (LKG 590).

palig 'pagal' (: *Palig heta i dajo pensja* 'Pagal tai ir duoda pensiją'). Šis konglomeracinis lietuvių šnektų prielinksnis (Otrębski, 1934, 436) tiriamojoje le. (kaip ir lie.) šnektoje, yra vartojamas su kilmininku ir tuo būdu daro nemažą įtaką jos morfologijai, žodžių valdymui.

szuptynia 'suktinis' (*Szuptynia tanczyli* 'Suktinį šoko'). Tai aiškus lituanizmas, nereguliariai išsirutuliojęs iš lie. *suktìnis* 't. p.' dėl šnektai neįprasto žodžio reikšmės nesuvokimo ar jos išblukimo, plg. tos pat šaknies br. *сюпты́ня* 't. p.'. (СБГ V 62),

atsiradusį panašiu fonetiniu keliu; dėl *szuptynia* žodžio pradžios *sz* ← *s* plg. br. *шкілóнда*← lie. *skilándis*, *шлóкшына*←lie. *slúoksna*.

Iš lietuviškų vietų vardų šioje šnektoje užrašyta: *Bienka* 'upelis, įtekantis į Merkį prie Tabariškių', plg. *Bienė* (LUEV 18) 'greičiausiai tas pats upelis', taip pat kitas *Bienės* formas – *Benà*, *Bienà* (Vanagas, 1981, 63) bei vietovardį *Benekáinys* (BTSR);

Bujwidka 'upelis, įtekantis į Nerį'←*Buivỹdžiai*;

Girdziunka 'upelis, įtekantis į Nerį', plg. *Girdžiūnas*, *Girdžius* 'pvd.' (LPŽ 674);

Manierka 'upelis, prie Buivydžių įtekantis į Nerį'. A. Vanagas (1981, 204) spėja, kad tai esąs greičiausiai naujas upelio vardas, kildintinas iš lie. *manierka* (←le. *manierka*) 'indelis švęstam vandeniui laikyti'. Tokiam spėjimui gana sunku pritarti dėl vargiai suvokiamo (ar ir visai beveik neįmanomo) semantinio ryšio tarp upelio vardo ir iš tikro visai naujos realijos 'indelis švęstam vandeniui laikyti'. Upelio vardą mums pasakė patys seniausi vietos informantai, paaiškindami, kad, tekėdamas per šaltiniuotas lankas, jis esąs labai vingiuotas, vietomis jo vaga pranykstanti, neaiški. Turint galvoje tai, kad neretai vandenvardžiai savo vardą gauna pagal vagos konfigūraciją (plg. *Atžagãrė*←*ãtžagarias*, *Gumbė*←*gumbti* ir pan., Vanagas, 1981, 51, 127), yra pamato manyti, kad ir vardas *Manierka* galėtų būti panašiai atsiradęs. Galbūt jo šaknis galėtų būti siejama su lie. *Máinia* 'ežero vardas' (LUEV 96) bei la. *Maĩņas-pļava* (*to kaimīni samainījuši*), *màiņas*[2]*-purvs* (Endzelīns, 1961, LVV, 368), taip pat su lie. *mainà* 'mainymasis', *mainùs* 'nepastovus, kintantis', *mainýti* 'keisti, kaitalioti' ir kt. (LKŽ VII 736, 739, 744). *Main-*→*Man-* greičiausiai galėjo įvykti vietovardžiui slavėjant (plg. analogiškus lituanizmų bei kitų skolinių pakitimus br. šnektose: *важдáцца* 'draugauti'←lie. *vaizdáutis* 't. p.', *гéбнуць* 'žūti'←lie. *geĩbti* 'alpti'; *бастрýк* 'nesantuokinis vaikas'←*байстрýк* 't. p.', *ганавя́ць* 'rujoti'←*гайняваць* 't. p.' ir kt. СБГ I 173, 267, 405, 439). O jo priesaga galbūt bus buvusi *-irė*, taigi: -**Mainirė* 'ta, kuri maino' (vagą); o iš jos, gavusi slavišką mažybinę priesagą *-ka*→**Mainierka*←*Manierka* (plg. analogiškai apslavintą *Avìrė*→*Avíernyčia* (LUEV 10).

Miednicka rzeczka 'upelis, įtekantis į Nerį'←*Mėdininkai*.

Mindrynia 'balos vardas'←lie. tarm. *Mindrĩnia* 'Nendrynė'←*míndre* ~ *méndrė* 'nendrė'.

Munduć 'upelis, įtekantis į Nerį'. Aiškus mažybinės priesagos *-utis* lituanizmas. Šaknis *Mund-*, be abejo, bendra su pvd. *Mundeĩkis* (Vanagas, 1981, 210).

Pugawieci '30 ha lanka'←lie. *Pùgaviečiai*, plg. dar pvd. *Pūgỹs*, *Pugáuskas*←*pugóti* 'sunkiai eiti'; *Pùginių ẽžeras* (Smalvos), *Pugvietìnis spiñdžius* (Plokščiai).

Trakeli 'krūmų vardas'←lie. *Trakẽliai*.

Wokszanka 'upelis, įtekantis į Merkį'←lie. *Vókša* 'upėvardis', dar plg. *Vókė*.

Žarneli 'kaimo vardas'←lie. *Žarnẽliai* 't. p.', plg. *Žarniaĩ*, *Žarnìškės* 'kaimų vardai'.

Tiriamojoje lenkų šnektoje užrašyta ir pluoštas lietuviškų pavardžių, pvz., *Jedargis*←lie. **Jádargis*→*Jódargis*. Tai dvikamienė lietuviška pavardė, plg. dar analogiškos darybos pavardes: *Jómantas*, *Jótautas*, taip pat *Saũdargas*, *Vìsdargas* ir kt.; *Kardzis*←lie. *Kardỹs*, *Kùpris*←lie. *Kuprỹs*, *Lekis*←lie. *Lẽkis*, *Lekỹs*←*lẽkas*

'kas nevikrus, vėpla', *Liksza*←lie. *Likšà*←*lìkšas* 'kas lieka gyvas', *Linkiewiczowa*←lie. *Linkẽvičius*←*Liñkus*←*liñkius* 'kas sulinkęs', *Minkiewiczowa*←lie. *Minkẽvičius*←*Miñkus*, plg. *Miñkantas* 'pvd.', *Petrulaniec* ← lie. *Petruliónis*←*Petrùlis*←*Pẽtras*, *Pirsztel*←lie. *Pirštẽlis*←*pir̃štas*, *Plawra*←lie. *Pliáura*←**Pjáura*←*pjáuti* (dėl *pj*←*pl* plg. *plauskà*←*pjauskà*); *Rowba*←lie. *Raubà*←*raũbti* 'kasti, rausti', *Rowda*←lie. *Raudà*←*raũdas*, *Rekść*←lie. *Rẽkstis*←*rẽgztis*, *Syrojć*←lie. *Siráitis*, plg. *Sìrgedas*, *Surwiło*←lie. *Survilà*, *Swiło*←lie. *Svìlas*←*svil̃ti*, *Warkowska*←lie. *Varkáuskas*, *Verkáuskas*←*Verkỹs*, *Wierykas*←lie. *Vẽrikas* ir kt.

Pateiktieji Buivydžių šnektos lituanistiniai duomenys leidžia daryti šias išvadas:

1. Daugiausiai tiriamojoje lenkų šnektoje yra skolinių lietuviškų daiktavardžių ir jų vedinių; didelė dalis čia vartojamų vietų vardų ir žmonių pavardžių taip pat lietuviška. Daugumas tokios skolintos leksikos yra kasdieninė – buitinė, susijusi su namų ūkiu.

2. Nustatyta, kad šioje šnektoje pasitaiko nemaža lituanizmų, kurių kirčio vieta nesutampa su lenkų kirčiavimo sistema. Vieni jų yra išlaikę savo senąją lietuvių kalbos kirčiavimo sistemai būdingą kirčio vietą, pvz., *Masojć* 'pvd.'←lie. *Masáitis*, *Pilwiszki* 'kaimo vardas'←lie. *Pìlviškės*, *rezgini*←lie. *rẽzginės* ir kt. Dalies kitų lituanizmų kirčio vieta nei lietuviška, nei lenkiška, o baltarusiška, t. y. pagal baltarusiams (taip pat ir rusams) būdingą kirčiavimo ypatybę – kelti kai kurių žodžių kirtį į galūnę, jie kirčiuojami galūnėje, pvz., *barzdziuki* 'asiūkliai, išaugę į eglutę'←lie. *barzdžiùkai* 't. p.', *brazguny* 'skambaliukai arkliui ant pavalkų' ← lie. *brazgũnai* 't. p.' ir kt. (dėl tokio lietuviškų žodžių rytų slavų kalbose kirčiavimo plg. dar jų tarimą *Лаздинáй*, *Жирмунáй* ir kt. vietoj lie. *Lazdýnai*, *Žirmū́nai*). Šitoks lituanizmų kirčiavimas rodo, kad lenkų šnekta šiame areale greičiausiai yra jauna.

3. Lituanizmuose pasitaikantis priebalsis *n*, eidamas prieš gomurinius *k*, *g*, čia visada tariamas kaip gomurinis, t. y. iki mūsų dienų tos pozicijos *n* išliko lietuviškas – išlaikė charakteringą lietuvių kalbos fonetikos ypatybę, pvz.: *wircynka*, *Bienka*, *Girdziunka* ir kt.

4. Lituanizmų *brunkta*, *Mindrynia* ir kt. išlikę tarmiški žodžio kamieno mišrieji dvigarsiai *un*, *in* (←*an*, *en*, plg. *brañktas*, *Mendrỹnė* 'Nendrynė') yra svarbūs substratiniai šioje teritorijoje gyvavusios lietuvių šnektos elementai, neginčijamai liudijantys, jog toji lietuviška šnekta priklausė rytų aukštaičiams puntininkams.

5. Lituanizmo *łagiesi* junginys *ła* – taip pat aiškus fonetinis lietuvių substrato rodiklis, tvirtinantis, kad to arealo išnykusioje lietuvių šnektoje, kaip ir visose kitose rytų aukštaičių šnektose, *l* prieš *e* buvo tariamas kietai – *la* (plg. tų tarmių *lagẽsiai* ir bk. *legẽsiai*).

6. Lituanizmų *Kiersza*, *Marga* paprastosios būdvardžių formos, žyminčios šiuo atveju karvių vardus (lie. bk. čia vartojamos įvardžiuotinės formos – *Keršóji*, *Margóji*), – ryški morfologinė lietuvių substrato detalė, tvirtinanti, kad čia egzistavusi lietuvių šnekta neturėjo įvardžiuotinių būdvardžių formų, o vietoj jų, kaip ir visos kitos rytų aukštaičių šnektos, vartojo paprastąsias. Tuo būdu ši šnekta faktiškai pratęsė rytų aukštaičių šnektų plotą.

7. Atrastosios ir iškeltosios tiriamosios lenkų šnektos lituanizmų ypatybės leidžia teigti, kad šio arealo išnykusioji lietuvių šnekta priklausė rytų aukštaičiams puntininkams (greičiausiai rytų dzūkų šnektai).

SUTRUMPINIMAI

Akm. – Akmenýnė Šalčininkų raj.
Bakšt. – Bakštai Ivijos raj. (BTSR).
Kur. – Kurapolė Pastovio raj. (BTSR).
LEW – Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg-Göttingen, 1955–1962.
LKA – Lietuvių kalbos atlasas. V., 1977. T. 1.
LKG – Lietuvių kalbos gramatika. V., 1965. T. 1.
LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas. V., 1956–1986. T. 1–14.
LPŽ – Lietuvių pavardžių žodynas. V., 1985. T. 1.
LUEV – Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas. V., 1963.
LVKŽ – Lietuvių vardų kilmės žodynas. V., 1987.
M.-E. – Mülenbacha K. Latviešu valodas vārdnicā. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīgā, 1923. Burt. I.
SEJP – Sławski Fr. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1958–1965. T. 2.
SJP – Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedźki W. Słownik języka polskiego. Warszawa, 1902–1904. T. 2–3.
БГ – Беларуская граматыка. Мінск, 1985. Ч. 1.
ЕСУМ – Етимологичний словник української мови. Київ, 1982–1985. Т. 1–2.
ЖС – Жывое слова. Мінск, 1978.
3 народ. сл. – 3 народнага слоўніка. Мінск, 1975.
ЛАБНГ – Лексічны атлас белорускіх народных гаворак. Т. 1: Жывая прырода. Карта № 336 (Мінск, рукапісь).
Лекс. балт. – Лексічныя балтызмы ў беларускай мове. Мінск, 1969.
ЛГГБГ – Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак. Мінск, 1968, 1969.
Народ. лекс. – Народная лексіка. Мінск, 1977.
НС – Народнае слова. Мінск, 1978.
Н. Слт. – Народная словатворчасць. Мінск, 1979.
ПГ – Польские говоры. Минск, 1973. Т. 1–2.
ПОС – Псковский областной словарь. Л., 1967. Т. 1.
СБГ – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. Мінск, 1979–1986. Т. 1–5.
СРНГ – Словарь русских народных говоров. М.; – Л., 1966. Вып. 2.; Л. 1968. Вып. 3; Л., 1977. Вып. 13.
Тлум. слоўн. – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Мінск, 1977. Т. 1.
Тур. слоўн. – Тураўскі слоўнік. Мінск, 1982. Т. 1.
ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Мінск, 1978. Т. 1.
ЭСРЯ – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. М., 1964. Т. 1.

LITERATŪRA

Balčikonis J. Rinktiniai raštai. V., 1978. T. 1.
Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa, 1970.
Būga K. Rinktiniai raštai. V., 1961. T. 3.

Endzelīns J. Latvijas PSR vietvārdi. Rīgā, 1961. I d., 2 sēj.

Grinaveckienė E. Lietuvių ir slavų gramatinio kontaktavimo reiškiniai pietryčių Lietuvoje // Lietuvių kalbos gramatikos tyrinėjimai. V., 1969. P. 219–229.

Grinaveckienė E. Lietuviškos kilmės leksika Aukštadvario lenkų šnektoje // Lietuvių arealinės lingvistikos klausimai. V., 1977. P. 136–145.

Grinaveckienė E. Lietuviškos kilmės leksika Lietuvos paribio baltarusių šnektose // Lietuvių kalbos specialioji leksika. V., 1983. P. 182–204.

Grinaveckienė E., Mackevič J. Kai kurios baltarusių lituanizmų fonetikos ypatybės // Lietuvių kalba ir bilingvizmas. V., 1988. P. 123–131.

Kalvaitis V. Prusijos Lietuvių Dainos. Tilžėje, 1905.

Kawyn-Kurzowa Z. Język filomatów i filaretów. Słowotwórstwo i słownictwo // Prace językoznawcze. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1963. Zsz. 36.

Kurzowa Z. Studia nad językiem filomatów i filaretów (Fonetyka, fleksja, składnia) // Prace językoznawcze. Warszawa-Kraków, 1972. Zsz. 38.

Kurzowa Z. Elementy kresowe w języku powieści powojennej. Warszawa, 1975.

Otrębski J. Wschodniolitewskie narzeczie twereckie. Kraków, 1934.

Reķēna A. Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slavu valodās. Rīgā, 1975.

Sabaliauskas A. Lietuvių kalbos leksikos raida // Lietuvių kalbotyros klausimai. V., 1966. T. 8. P. 5–141.

Trypućko J. O języku wspomnień dzieciństwa Franciszka Mickiewicza // Acta universitis Upsaliensis. Studia Slavica Upsaliensis, 7, Uppsala, 1970.

Turska H. Język Jana Chodźki. Wilno, 1930.

Turska H. O powstaniu polskich obszarów językowych na Wilenszczyznie. Wilno, 1939.

Urbutis V. Dabartinės baltarusių kalbos lituanizmai // Baltistica. 1969. T. 5(1).

Vanagas A. Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas. V., 1981.

Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija. V., 1966.

Zinkevičius Z. Smulkmenos I // Baltistica. 1974. T. 10(1). P. 63.

Zdansewicz T. Litewskie elementy słownikowe w gwarach polskich okolic Sejn / Lingua Poznaniensis. Poznań, 1960. T. 8.

Арашонкава Г. У., Грынавецкене А. І., Мацкевіч Ю. Ф., Рамановіч Я. М., Чабярук А. І., Шаталава Л. Ф. Лексіка балтыйскага паходжання ў беларускіх гаворках // Беларуская лінгвістыка. Мінск, 1973. Вып. 3. С. 27–37.

Бялькевіч І. К. Краёвы слоўнік усходняй Магілеўшчыны. Мінск, 1970.

Вешторт Г. Ф. Название пищи в говорах Полесья // Лексика Полесья. М., 1968.

Гринавецкене Е. Й. Некоторые явления контактирования литовских и славянских говоров (На материале языковых контактов в юговосточной Литве) // Балто-славянский сборник. М., 1972. С. 394–408.

Гринавецкене Е. И., Ковальчук И. П., Мацкевич Ю. Ф., Романович Е. М. Северо-западные белорусские говоры литовского пограничья // Балто-славянский сборник. М., 1972. С. 377–393.

Гринавецкене Э., Мацкевич Ю. Ф., Романович Е. М., Чеберук Е. И. Бытовая лексика литовского происхождения в западной Белоруссии // Lietuvių terminologija. V., 1975. P. 163–196.

Грынавецкене А. І. Прозвішчы і мянушкі ў Кураппольскай гаворцы беларускай мовы // Беларуская анамастыка. Мінск, 1977. С. 160–169.

Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. М., 1955. Т. 1–4.

Лаучюте Ю. Лексические балтизмы в псковских говорах // Kalbotyra. V., 1971. T. 22(2).

Лаучюте Ю. А. Словарь балтизмов в славянских языках. Л., 1982.

Насовіч І. І. Слоўнік беларускай мовы. Мінск, 1983.

Расторгуев П. А. Словарь народных говоров западной Брянщины. Минск, 1973.

Семенова М. Ф. Материалы для словаря русских говоров Латвийской ССР : Уч. пособие. Рига, 1974. Вып. 6.

Сцяцко П. У. Народная лексіка і словаўгварэнне. Мінск, 1972.

Сцяшковіч Т. Ф. Матэрыялы да слоўніка гродзенской вобласці. Мінск, 1972.

Э. ГРИНАВЕЦКЕНЕ

ЛИТУАНИЗМЫ В ПОЛЬСКОМ ГОВОРЕ ОКРЕСТНОСТЕЙ БУЙВИДЖЯЙ ВИЛЬНЮССКОГО РАЙОНА

Резюме

В исследуемом польском говоре имеется определенное количество древней лексики литовского происхождения, полученной говором через местный белорусский говор, бытующий в данном ареале и по сей день. Она была записана нами в 1987 г. из уст местных информантов старшего поколения. Такая лексика в основном бытовая и связана с домашним хозяйством. Большая часть ее – имена существительные, а также микро- и антропонимы. Установлено, что отдельные литуанизмы, используемые в исследуемом польском говоре, до сих пор не подверглись влиянию польской акцентуационной системы и сохранили свободное передвижение ударения, характерное для литовского языка, напр., *gigiel* ←*gigẽlis*, *gnižeć* ← *gnižėti*, *palig* ← *palig*, *plepatun* ← *plepetũnas*, *rezgini* ← *rẽzginės* и др. Акцентуация некоторых литуанизмов отражает заметные следы акцентуационной системы белорусского языка, в котором наблюдаются процессы перестановки места ударения литовских заимствований на лад восточно-славянских языков, напр., *barzdziuki* ← *barzdžiùkai*, *bumbulki* ← *bumbuliùkai*, *skwiarsty* ← *skerstùvės*, *wircyna* ← *virtinė* и др. Отчасти это говорит о том, что исследуемый польский говор в данном языковом ареале, скорее всего, является сравнительно новым.

На основе фонетики некоторых литуанизмов говора имеется основание судить о характере субстратных явлений, вырисовывающих отдельные черты фонетики исчезнувшего литовского говора этого речевого ареала. К их числу в первую очередь мы относим веляризацию согласного *n* перед заднеязычными (*к*, *g*), являющуюся основным характерным аллофоническим изменением литовского языка, напр., *Girdziunka* 'название речки', *Minkiewiczowa* 'женская фамилия' и др. Такие литуанизмы, как *brunkta* ← лит. диал. *bruñktas*, литер. яз. *brañktas*, *Mindrynia* ← лит. диал. *Mindrỹnė*, литер. яз. *Mendrỹnė* '*Nendrynė*' и др., говорят о том, что в существовавшем здесь литовском говоре дифтонгические сочетания *am*, *en* в основе слова произносились как *un*, *in*. Литуанизм *łagiesi* наводит на мысль, что его сочетание *la-* (←*le-*, ср. лит. литер. яз. *legẽsiai*) произносилось и в исчезнувшем здесь литовском говоре, из которого славянскими говорами была перенята данная фонетическая особенность вместе со словом. Литуанизмы *Kiersza*, *Marga*, обозначающие имена коров, свидетельствуют о том, что в существовавшем литовском говоре отсутствовали местоименные прилагательные и их функции выполняли простые имена прилагательные.

Наличие указанных и других особенностей литуанизмов исследуемого польского говора, которые затрагиваются в статье, дают основание отнести исчезнувший литовский говор к литовскому наречию восточно-аукштайтских пунтининков (скорее всего – к говору восточных дзуков).